

HIZKUNTZABITASUNA
ETA
GIZA-NORTASUNAREN BATERAKUNTZA
Sabin Ayestaran
Psikologian Lizentziatua

Ondorengo lan hau, lan zientifiko bat baino gehiago da saiakera bat: problema aurkezten du, baina zientzi irtenbide bat eskaini gabe. Bilinguismoaz psikologian ezer guti eman da, balio zientifikorik duenik behintzat, eta hemen darabilkidan hontaz (*hizkuntzabitasuna eta giza-nortasunaren baterakuntzaz*, alegia) ez dut beste lanik ezagutzen (1).

PERTSONALIDADEAREN BATERAKUNTZA

Baterakuntza hitzarekin *integrazioa* esan nahi da. *Integrazio* hitza neurologian erabili izan da lehenik. Sherrington-ek zainzurizko sistemaren (*sistema nervioso*) betekizun fontzionalak adia-

(1) *azpikuntza*=represión; *baterakuntza*=integración; *bateratu*, *batetataratu*=integrar; *bizipen*=vivencia; *desbaterakuntza*=desintegración; *deskontzientzia*=inconsciente; *egitura*=estructura; *egituratu*=estructurar; *egingailu*=órgano; *egongarritasun*=estabilidad; *erakunde*=organización; *eratu*=organizar; *erlatibatu*=relativizar; *esker-erantzun*=gratificación; *hitzetataratu*=verbalizar; *hizkuntzabitasun*=bilingüismo; *jarrera*=postura; *multzo*=conjunto; *nortasun*=personalidad; *oharpen*=percepción; *oldar*=impulso; *osaki*=elemento; *sentibera*=afectivo; *sentiberatasun*=afectividad.

razteko erabili zuen, eta hitz horrekin aipatzen zituen berak giza-banakoaren ekintzatasunaren agerbideak eta organismoak ekin-tzarako duen batasuna. Gerora, *integrazione* hitza psikologi alorrera zabaldu da.

Baterakuntza delako horrek zera esan nahi du psikologian: sujetu batengan daduzkagun oldar, fontzio eta egingailu-multzoek duten azken helbururako, eginkizun batetarako, joera bakarra. Nortasun desbateratu bat, pertsonalitate hautsia da, orainaldian eta lehenaldian zaikatuta: alde batetik, borondatezko *niak* orainaldira egokitu nahi du bere burua; bestaldetik, arrazoin-kanpoko indarrek lehealdiari loturik dadukate sujetua.

Hizkuntzaren bi mailak

Hizkuntzabitasunaren eta nortasun baterakuntzaren erlazioa aztertzeke, has gaitezen gertaera soil batetik: ez dago ongi haurra sehaskan, eta *amari* deitzen dio. Honek kasu egin eta behar dituenak ematean, haurrak atsedean sentipen bat sumatzen du. Haur berak, gose denean *amari* deitzen dio, eta honek ase egiten du. Noizbait arrisku batetan aurkitzen bada, *amari* deitzen dio berriz ere, eta amak babesa ematen dio. Egunaren buruan, hilak joan eta urteak etorri, haurrak ukan du *amarekiko* hamaikatxo esperientzia.

Gertabide horri esker, *ama* hitza berrituezinako bizipenez bete eta bete doa. Honela, hitz hori haurrarena berarena bakarrik bilakatzen da, eta *ama* hori aberasten, zuzentzen, antzaldatzen ari da haurraren kontzientzian. Hau esatean adiarazi nahi dena zera da: hitz-kontzeptu bakoitzean *esanahi logiko* bat dadukagu, eta *esanahi* hau hizkuntza batbera darabilgun guzientzat berdina da; baina hitz-kontzeptu horrengan bada beste *esanahi psikolo-giko* bat ere, eta bigarren *esanahi* hau aldagarria da sujetu batetik bestera, eta sujetu batengan ere adin batetik bestera.

Logikarentzat, kontzeptuek esanahi orokorra dute: kontzeptuak objektu-mota oso bat definitzen du, eta harek dakarren esanahia era berean eta betean ezartzen zaie mota horretako objektu guzietan, eta bakoitzari. Psikologiarentzat ez da hitzekin gauza bera gertatzen: hitza, logikak dioen baino askoz aberatsago da. Psikologiarentzat, *oharpenak dakazkigunak eratu eta azaltzeko daduzkagun erantzun-sistemak dira kontzeptuak*. Eta erantzun-sistema horiek (hitzenak, esan nahi da), kanpotiko zirikadatik aparte ere, giza-jokabideagan eragin bat dute, eta honela hitzek posibletzen dute igaroaldiak eman digun esperientziaren geroko aplikapen automatikoa. Lehenaldia orainaldiko egoeretan murgiltzen dute hitzek, beraz. Lehenaren eta orainaren lokarri da hitza giza-psikologiaren barnean.

Hitzak, esperientziaren eratzaila

Ama hitzak ehundaka esperientzia elkar-lotu ditu, eta hitz horrengan esperientzia horiek elkar zuzentzen eta osatzen joan dira, eta bertantxe egin dute batasun bat; hitzarekin, *ama* hitzaren inguruan, egestura sentibera (*afectivo*) bat jaio da; amarekiko nere harremana moldatzen duen egitura bat hazitzen da *ama* hitzarekin batera.

Nere sentiberatasunaren moldatzea, —eta beste era batera esateko: gauza eta pertsonekin ditudan erlazioen erakundea— ez da giza-senei, instintuei, dagokienez bakarrik egiten, baizik eta hizkuntza bidez ematen zaidan kulturaren arabera ere. Kulturak sendiko heziera ere gidatu egiten du: heziera agintarizalea, heziera demokratikoa, zigor-heziera, esker-erantzunaren (*gratificación*) heziera, etab. Gurasoen eta seme-alaben arteko harreman jakin batzutan moldatzen da sendian ematen zaigun heziera, eta erlazio haientzek ematen diete, hain zuzen, esanahi psikologiko bat *aita*, *ama*, *familia*, *bekatua*, eta gainerako hitzei.

Mintzairari esker doaz bizitzako esperientziak pertsonen eta gauzen inguruan eratzen. Honek zer esan nahi duen? Laburki adiarazteko, hauxe: inguruaren aurrean egoera batzu hartzen ari naizela, eta jarrera hauek nere sentiberatasuna eratu eta antolatu egiten dutela. Mintzaira da, ohartu gabe, inguruaren mamitzaile gure izpirituan.

Hizkuntza, sentiberatasunaren hezitzaile

Sailka biziaren ari garen esperientzien munduan, gure sentiberatasuna egituratuko, estrukturatuko, duen antolamendu bat sortzen dute hitzek. Honela, pertsona eta gauzeekin ditugun harremanei egongarritasuna eta iraupena ematen zaizkie. Baina, bide batez, hitzak sentibera gertatzen zaizkigu, eta sarritan haien esanahi logikoari ez legokiokeen esanahi psikologikoa txertatzen zaio.

Hitzek duten esanahiezko bitasun honen medioz —hau da: hitzaren esanahi logiko eta esanahi sentibera horien bitasun honen bidez—, hel gaitezke freudiar deskontzientzia konprenitzera. Guziok darabilzkigun hitzen esanahi logikoei dagokienez pentsa eta asma dezakegu gizonok gure etorkizuna, eta honelakotan denoi dagokigun oinarrietan finkatzen dugu gure geroa. Baina, gure aurre-asmoak gorabehera, baliteke sentipen eta ekintzari heltzean hitzen esanahi sentiberari erantzunaz jardutea.

Egia da, hitzek neretzat duten esanahi sentibera hau nere kontzientziaren argitan egon daiteke maiz, jendaurrean mintzatzearan gogoan ez baldin badut ere. Halanola, egin dezagun *aita* hitzak nere barrunbean oihartzun negatibua duela, nik lehendik dakazkidan *aitarekiko* oroitzapenak iguingarriak ditudalako; holakoetan, ingurukoaren aurrean “nere” *aitaren* esanahi psikologikoa neuretzat gordeaz, *aitaren* esanahi logikoaz bakarrik mintza nai-

teke. Hau da, hitzaren esanahi sentibera ez dago beti deskontzientzian galdua.

Baina psikologiak esan digunez, gurasoekiko barne-irudiak biziki arriskutsuak ager daitezke giza-kontzientziarentzat, eta berdin irudi horiei dagokien zenbait sentimendu. Honelakorik denean, barneko defentsa indarrak lanean hasten dira, sentimendu arriskutsu haiek, gurasoekiko irudiak ematen dituzten hitzetatik apartatzeko. Bide honetatik, hitz hauen esanahi psikologikoa, erdizka bada ere, kontzientzipera joan da: hitza eta hasera batetan berekin zituen sentimenduak elkarrengandik banandu egin dira.

Giza-psikismoaren jokabide honek badiu bere ondorenak. Deskontzientzia nahiz kontzientzipea zabaltzen doan neurrian, kontzientziak galdu egiten du gogoaren ilunbean isiltzen diren bizipenekin behar lukeen harremana. Honela, hitzak narrutu egiten ditugu, hitzon sentiberatasuna kontzientzipera bidaliaz, eta bide batez gure mintzaira geroz eta hotzagoa, hilagoa, bilakatzen da; hizkuntza despertsonatu egiten zaigu. Faktu hau garrantzizkoa da, izan ere gertakizun horrek sujetuari komunikaezinen halako susmo bat ematen bait dio. Bai, hizkuntzak balio du oraindik ingurukoekin lan egiteko, baina ez pertsonazko komunikapen batetarako. Mintzaira sentiberagabetu horrek bakardadearen sentipena bizten du gure baitan, maitasunaren ezina, bizitzaren asperra eta gogaipena; honetara garamazki gizonok, hitzaren eta sujetuaren bizipenen arteko etendurak.

Sendaketarako, giza-psikologiak orain artean egin duen bidea ur-kontra egin beharko du, hau da, sentiberatasuna galdu duen hizkuntzari bihurtu egin behar zaio sentiberatasun hura. Hitzak sentipenaren aberastasunez jantzi behar dira berriz ere. Sujetutasunaren libertatea, neurri handi batetan, barne-bizipenak hitzez eman ahal izatetik jaiotzen da. Gure golkoa hitzaren moldetan mamitzen dugun neurrian irabazten dugu gure askatasuna: barne-bizipenak hitzetaratu (*verbalizar*) egin behar dira, giza-psikis-

moan askatasunik ukan dezagun. Honela, berriro ere bizipen horien mundua eratu eta egituratu egiten ditu gizonak: bizipenei izen bat ematen zaie, eta, bide batez, konprenitu egiten dira eta automatikoki erlatibatu.

Erlatibatze horrek zer esan nahi duen jakiteko, gogora dezagun zera. Hitzetaratu ez ditugun igarotako bizipenek, halako balio magiko bat daramate itsatsita, sentiberatasunak eman zien balioa hain zuzen. Eta bizipenok hitzetarutzen ditugunean, galdu egiten dute balio magiko hura, eta gure kontzientziak beren balio juxtua ematen die bakarrik, eta areago oraindik: esperientzia berriek mugatu, neurtu eta neutraldu egiten dituzte bizipen zahar haiek.

Ikus daitekeenez, hizkuntza gure sentiberatasuna estrukturatze honetan tresnarik baliozkoen eta oinarrizkoenetako bat bezala agertzen zaigu. Giza-nortasuna batetaratzean, hizkuntzak bate-tarutzen, egituratzen eta eratzen dizkigu igarotako esperientziak. Mintzaira, lehenaldiaren eta orainaldiaren elkartzaile da. Hizkuntza, bizitzaren sintesia da.

HIZKUNTZABITASUNA

ETA GIZA-NORTASUNAREN DESBATERAKUNTZA

Hemen erdizkako hizkuntzabitasun bati buruz ari naiz, hau da, etxean erabat euskeraz eta eskolan erderaz bakarrik dihardutenei begira. Egoera honetan, etxean beren bizipen ugari eta garrantzizkoak euskeraz, euskal hitzekin, egituratu dituzten haurrek, eskolara iristean, halako lur-ikara bat jasan behar dute beren hizkuntzan, izan ere esanahi logikoz argi, baina esanahi psikologikoz urri eta pobre den hizkuntza bat erabiltzera bor-txatzen bait ditu eskolak batbatean.

Erdizkako hizkuntzabitasunaren mugapenak

Aitortu beharra dago noski hizkuntza berria ere aberasten joango dela. Oinarrizko ikaskizun denak, eta bigarren eta goi mailakoak ere, erderaz ematen baldin badira, esperientzia berriak erderaz bizi izanak gertatuko zaizkigu, eta, honela, arian-arian bigarren hizkuntza ere bizipen berriz beteko da, pubertaroa eta pubertaurrekoa erderaz bizi izanak direlako.

Erdal hitzek badute, hala ere, hutsune nabarmen bat: hitz horiek ez dute haurtzaroko bizipenik jaso. Eta egoera honetan haur-bizipenen oihartzuna kontzientzipera lerratzeko joera sortuko da berehalakoan. Erdal hitzek ez dezakete haurtzaro haren girorik iratzar, eta denboraren eta erdera horren indarrek estali eginen dute hura kontzientzipean itotzeraino.

Hezibide honetan nortasunaren dinamika eten egiten da, eta dinamika horren urbidetik elkarren jarraian etorri ohi diren esperientziek ez dute elkar-loturarik ukanen. Areago oraindik: loturaezak, isilarazi egingo du esperientzia horiek elkarri ezarri behar lioketen interpretapena. Eta gogoan har dezagun: lehendik dakazkigun esperientziek ondorengoei ematen dieten interpretapenak ematen dio giza-nortasunari bere historikotasuna; honela gertatzen da giza-bizitza gertakizun historiko, giza-iraupenaren kontzientzidun. Bizipenen elkar-lotze honek ematen dio, denbora zehar, giza-nortasunari batasun-ardatz bat.

Aipatzen dudan erdizkako hizkuntzabitasunean, ba, ez da asmazio bat giza-nortasunaren dinamikaren eten hori. Gauzak, esan dugun erara gertatu ohi direla jakiteko aski da esperimendu bat. Har dezagun norberaren baitara begiratzeko ohiturarik ez duenetako bat, eta tipitatik, beste askok bezala, bere haur-esperientziak euskeraz bizi izan dituen eta geroago eskola-unibersidadeetan irakaskintza eta heziketa erderaz eman zaizkiona. Eskain dezaizkiogun honako honi hogeitaz hitz beste hoinbeste kartoitxotan

idatziak. Hautatu ditugunak batzuk erderazkoak dira, besteak euskerazkoak; baina denak dira haurtzaroari begira garrantzi handia dutenak, hain zuzen haurtzaro haretako bizipen aberatse-nak jaso dituztelako. Hitz horietan bostek gauza bera-edo adiarazi nahi dute, bai erderaz eta bai euskeraz. Hiztegian esanahi berdi-nekoak ditugu; gainerako beste hamar hitzak —bost euskaldunak eta bost erdaldunak— esanahi desberdinekoak ditugu.

Egingo den esperimendua hau da: aurrean dugun pertsona horri, hitzek barnean iratzartzen eta bizten dizkioten barne-irudiak eta sentimenduak ager dezaizkigula eskatuko diogu. Ondorena ezaguna da egin diren esperimenduetatik: hitz berak —hizkuntza desberdinetan ematen baldin badira— barne irudi ezberdinak ematen dizkigute. Honelako kristau batengan, euskal hitzek sortu dituzten irudiak haurtzaroari lotuago aurkitzen ditugu. Eta erdal eta euskal hitzen arteko aldea handiagoa da oraindik euskal giroa beranduago utzi duten haurrengan. Hau da, 10 urtetaraino-edo euskal giroan hezi direnengan nabarmenago ikusten da hizkuntza bateko eta besteko hiztegien esanahi psikologiko desberdina.

Erdizkako hizkuntzabitasunaren ondorenak

Zein ondoren ditu giza-nortasunaren mamitzean erdizkako hizkuntzabitasunak? Hauxe, ba, erantzun ez dezakedan galdera, ez bait daduzkagu beharko genituzkeen istudio empirikoak. Hone-gatik teoriatik erantzunaz, zera esan liteke:

Erdizkako hizkuntzabitasunak nik hitzetaritzen dudan barne-esperientzia zatitu, erdibitu, egiten du, hesparru bateko esperien-tzia euskeraz eta bestea erderaz ematen bait du. Erdizkako hiz-kuntzabitasunak zaildu egiten du pertsonalidadeak nahi duen barne-batasuna. Hau entenitzeko goazen lehengora, berriz ere. Hizkuntza, gure sentiberatasunaren bateratzaile bezala agertzen

da, harek elkar-lotzen ditu gure esperientzien lehena eta oraina; lehenaldiaren eta orainaldiaren sintesia da.

Erdizkako hizkuntzabitasunak zaildu egiten du sentiberatasunaren estrukturatzea, eta, bestalde, erraztu egiten du haurtzaroko bizipen saminezkoen azpiratzea (*represión*). Eta esandakoak berekin dakartzi arriskuak: haurraren barne-tentsioak bizkortu egiten ditu, inguruarekin halako sokatira bat sortzen da (inguru hori erdalduna nahiz euskalduna izan). Eta pertsona-arteko harremanak zitaldu egiten dira, norberaren baitan —erdizkako hizkuntzabitasunaren eraginez— bizipen asko bait da azpiratua izan dena.

Baina goazen aurrera: bilinguismoak bakarrik ez du berehala hoinbesteko ezbeharririk sortuko. Izan ere, haur euskalduna erdera ikasten hasten denean, bere golkoan erdera euskeratik itzultzen hasten bait da. Ikasbide honek bi hizkuntzen artean komunikabide bat irekitzen du: euskal bizipenezko hitzen esanahi psikologikoa, osorik ez bada ere, erderaren hitzetara igarotzen da.

Hala ere, nortasunaren estrukturatzean, haziera-dinamikaren harian zailtasun bat sor daiteke hizkuntzabitasunarekin. Bukatze-ko hau esan liteke hizkuntzabitasunaz: *pertsonazkoago diren bes-telako eragipen eta arrazoirik denean*, bilinguismoak ere pertsonatasunaren desbateratzea ekar dezake. Ez da noski hizkuntzabitasun hutsa honelako ondoren larria ekar dezakeena, gizarte-inguruak horretaraino eramaten duenean baizik.

EUSKAL HERRIKO HIZKUNTZABITASUNAREN ARAZOA

Euskal Herrian, hegoaldean bezalatsu iparraldean, eta batez ere baserri eta basetxeetan, *benetako erdizkako hizkuntzabitasun* bat bizi izan da. Baina, azken urteotan, egoera nahiko aldatu zaigu, eta hau bi arrazoiengatik bereziki:

- Alde batetik, irratiak, telebistak eta haurren heziketak erdera sartu egin dute euskal sendiaren bizitzan.
- Bestetik, ikastolak familiarik jasotako euskerari luzabide bat eman dio.

Hizkuntzabitasun osoaren bila

Ikusten denez, Euskal Herrian *hizkuntzabitasun oso* batera goaz, haurrek laster beretzen bait dituzte hizkuntza biak. Bide honetatik zerbait onik izango dugu: norberaren zenbait esperientzia gure nortasun osotik itzaltzeko arrisku hura nahiko baztertzen da. Baina, kontuz, arrisku bera beste nonbaitetik ere ager liteke, euskera bizipen jakin batzuetarako bakarrik gordetzen baldin badugu, eta erdera beste batzuetarako bakarrik erabiltzen, honela bizitzaren batasun legea hautsi egingo da. Bizitzako egoera guzietan, hizkuntza biak nolanahi eta berdin darabilzkienarengan nekez sortuko du hizkuntzabitasunak psikologi ondoezik. Gizarteak eta haurraren ingurukoek bi hizkuntzak zuzen erabiltzen baldin badituzte, ez daiteke esan haurrarentzat egoera hori kaltegarri gertatuko denik, ez adimena hezitzean eta ez haren sentiberatasunean ere.

Arazoaren irtenbideak

Euskal gizartearen gaurko egoeran, badirudi irtenbide bakarra *hizkuntzabitasun oso* batena dela. Eta hola pentsatzen dut, nahiz eta bide hau sasiz betea izan, gauzak dauden horretantxe begiratzen baldin baditugu. Edozein hizkuntzabidun gizartetan, hizkuntza bat da oinarrizko hizkuntza, eta bestea bigarren mailako bezala gelditzen da. Oinarrizko hizkuntzak aseko lituzke herriaren funtsezko beharrianak: halanola, kultur beharrak, gi-

zartearrekiko harremanenak, atsedentokiak, sendiko betebeharrak, laneko eginbeharrak.

Euskal Herrian euskerak bere tokia gordeko baldin badu, gure *gizarterako euskal bizi-egiturak* sortu behar dira. Honek aldaketa handiak ekarriko lituzke irakaskintzan, lantegietan, informabideetan, atsedentokietan (zinema, telebista, etab.). Beljikalak honelako zerbait egin du flamanderari erraztasunak emanaz. Ez da samurra gertatu; baina legeria aldatuaz posible gertatu da hizkuntzaren salbabidea.

Itzulpena: j.i.

Hizkuntzabitasunaz psikologiako zenbait liburu

Report of an International Seminar on Bilingualism in Education, Aberystwyth, Wales, H.M.S.O., London, 1965.

MACNAMRA, J. (ed.): **Problems of Bilingualism**, Journal of Social Issues, XXIII (1967) Abril.

ARSENIAN, S.: **Bilingualism and Mental Development**, Columbia University, New York, 1937.

WIECZERKOWSKI, W.: **Frühe Zweisprachigkeit**, Hueber, München, 1965.

TAILLON, L.: "Causes profondes de la nocivité de certain bilinguisme scolaire" in **Diversité des langues et bilinguisme**, Les Editions de l'Atelier, Montreal, 1967.